

Ewa Kantowicz

ORCID: 0000-0002-6000-7277

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Pedagogika społeczna i praca socjalna – refleksja nad niedokończonymi dyskursami oraz związkami dyscyplinarno-profesjonalnymi

Social pedagogy and social work – reflection about unfinished discourses and disciplinary-professional relationships

Abstract

The development of theory and practice on the border of social pedagogy and social work in Poland and various forms of academic education to the field of social work resulted in a discourse on the possible relationships between social pedagogy and social work as specific fields of theory and practice of social action, whose disciplinary and professional identity is still in the process of development and dynamic changes.

The aim of the presented article is to explore the discussions present in the literature on the subject of research on the border of social pedagogy and social work, which emerge specific epistemological and normative problems. Undertaking the discourse on social pedagogy as a “metatheory” of social work as well as social work as a scientific-professional activity, one point to the importance of social pedagogy, which is an important area of theory and practice present in the professional aid activities of social workers and training programs for social work.

The exemplifications of theoretical approaches analyzed in the presented text are one of the voices in debate about the relationship between social pedagogy and social work (also on the European ground) and encourage reflection on possible changes in the creation of new paradigms and the separation of social work as parallel to the (social) pedagogy new discipline.

Keywords

relations between social pedagogy and social work, concepts of social action, education for social work

Stare i nowe dyskursy wokół relacji pedagogiki społecznej i pracy socjalnej

Polska praca socjalna jest od swojej genezy ściśle związana z pedagogiką społeczną, a twórczyni „polskiej szkoły” pedagogiki społecznej wyróżniała pracę socjalną jako jej dziedzinę/subdyscyplinę. Helena Radlińska, określając pedagogikę społeczną jako „naukę praktyczną, stojącą na skrzyżowaniu nauk o człowieku, biologicznych i społecznych z etyką i kulturoznawstwem...”, która interesuje się wzajemnym stosunkiem jednostki i środowiska, wpływem warunków bytu i kręgów kultury na człowieka w różnych fazach jego życia, wpływem ludzi na zapewnienie bytu wartościom przez ich przyjęcie i krzewienie oraz przetwarzanie środowiska siłami człowieka w imię ideału¹, podkreślała także jej interdyscyplinarność. Prekursorka polskiej pedagogiki społecznej i teorii pracy społecznej (socjalnej) już na początku XX wieku wyznaczyła wspólne pola badawczo-praktyczne oraz aksjologiczno-epistemologiczne wymiary teorii i praktyki społecznej tych dziedzin.

Rozpoczynając dyskurs nad związkami pedagogiki społecznej i pracy socjalnej jako ewoluującymi obszarami wiedzy i praktyki społecznej, można przyjąć tezę, że pedagogika społeczna w Polsce jako jedna z (sub)dyscyplin nauk społecznych stanowi ważne teoretyczne i metodologiczne ramy współczesnej pracy socjalnej. Choć obie dyscypliny zakorzenione są w twórczości H. Radlińskiej, ewoluowały w odrębne dziedziny teoretyczno-praktyczne, wciąż pozostając od siebie współzależne i komplementarne.

Pedagogika społeczna dzięki swojemu normatywno-epistemologicznemu charakterowi koncentruje się na jednostce – jej możliwościach rozwojowych i partycypacyjnych. Zgodnie ze stanowiskami przedstawicieli polskiej pedagogiki społecznej (H. Radlińskiej, R. Wroczyńskiego, A. Kamińskiego, S. Kawuli, E. Marynowicz-Hetki)², którzy określają charakter pedagogiki społecznej jako dyscypliny teoretyczno-praktycznej i badawczej zajmującej się diagnozą stanu badanej rzeczywistości społeczno-wychowawczej, planowaniem i projektowaniem działań i dążeniem do wprowadzania zmian jakości życia zgodnie z akceptowanymi wartościami i celami, staje się ona normatywno-pragmatyczną koncepcją obecną w teorii i praktyce pracy socjalnej³.

Najbardziej kompletne cechy oraz główny teoretyczny i praktyczny sens pedagogiki społecznej są uchwycone przez jej klasyków. Okazuje się, że sam upływ czasu i zmienność warunków zewnętrznych – zwłaszcza ekonomicznych, cywi-

¹ H. Radlińska, *Pisma wybrane*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961, s. 21.

² R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1976; A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa 1974; S. Kawula, *Studia z pedagogiki społecznej*, Olsztyn 1996; E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna*, t. 1, Warszawa 2006; t. 2, Warszawa 2007.

³ E. Kantowicz, *Pedagogika (w) pracy socjalnej*, wyd. 2, Olsztyn 2003, s. 35.

lizacyjnych, edukacyjnych, kulturowych czy nawet naturalnych – nie zmieniają mechanicznie sposobów odnoszenia się do praktycznych i naukowych cech tej pedagogicznej subdyscypliny⁴.

Analizując więc relacje między polską pedagogiką społeczną a pracą socjalną, należy odpowiedzieć sobie na pytania: jakiej pedagogiki społecznej szukamy i jakie warunki należy spełnić, aby stwierdzić, że są to genealogiczne korzenie pracy socjalnej? Ewa Marynowicz-Hetka uważa, że najważniejsze będzie rozumienie pracy socjalnej jako jednej z funkcji pedagogiki społecznej, stale otwartej na inne dyscypliny⁵.

Pedagogika społeczna w odniesieniu do pracy socjalnej jest jednym z podejść teoretycznych i wielowątkowych. „Łączy w sobie aspekty filozoficzne i aksjologiczne, określające jej sens, celowość i podstawy edukacyjne oraz aspekty działaniowe, pozwalające na ogłęd rzeczywistości społecznej i jej przekształcenie w wymiarze indywidualnym i społecznym”⁶.

Jacek Piekarski zauważa, że źródeł podobieństwa zagadnień podnoszonych przez pedagogikę (społeczną) i pracę socjalną poszukiwać można w ich wspólnej genezie i społecznych uwarunkowaniach tych dziedzin działalności teoretyczno-praktycznej. Natomiast odmienności perspektyw szukać należy w odrębności dwóch typów praktyki i instytucjonalnej refleksji naukowej nad tą praktyką⁷. Te odmienne pola praktyki: pedagogiki (społecznej) i pracy socjalnej oraz refleksje naukowe nad tymi praktykami stanowią ważny fragment dyskursu.

W pracy socjalnej działania, które są podejmowane przez profesjonalistów społecznych, ukierunkowane są na pomoc w rozwoju jednostek, grup i społeczności, na poprawianie relacji interpersonalnych, na aktywizowanie i mobilizowanie do pozytywnych zmian oraz podnoszenie jakości własnego życia. Normatywne funkcje pracy socjalnej zbliżają ją do podejść pedagogicznych, określają też zasady w jej obszarze, które są oparte przede wszystkim na ochronie praw człowieka, sprawiedliwości społecznej, pomocniczości i solidarności społecznej.

W polskiej tradycji pedagogiki społecznej dążymy do społeczno-pedagogicznego uwarunkowania pracy socjalnej, a jednocześnie to połączenie pozwala uchwycić i wyjaśnić mechanizmy przekształcania i projektowania zmian w śro-

⁴ T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, hasło: *pedagogika społeczna*, Warszawa 2005, s. 277.

⁵ E. Marynowicz-Hetka, *Koncepcja pracy społecznej w polskiej tradycji pedagogiki społecznej*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajęc (red.), *Pedagogika społeczna i praca socjalna. Przegląd stanowisk i komentarze*, Warszawa 1996, s. 141.

⁶ E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna*, t. 1, wyd. 2, Warszawa 2009, s. 357.

⁷ J. Piekarski, *Wybrane problemy teorii i praktyki w pedagogice społecznej i pracy socjalnej (Relacja: teoria i praktyka w pedagogice i pracy socjalnej)*, [w:] J. Brągiel, I. Mudrecka (red.), *Problemy kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych*, Opole 1998, s. 174.

dowisku, w jakim odbywa się praca socjalna. W ten sposób pedagogika społeczna zapewnia wymiar edukacyjny pracy socjalnej. W 1980 roku Aleksander Kamiński pisał o tych związkach głównie w odniesieniu do wymiaru praktycznego i jego zdaniem praca socjalna zamienia pedagogikę społeczną w praktykę⁸.

Jak twierdzi Barbara Kromolicka, praca socjalna wywodzi się zatem z tradycji pedagogiki społecznej. Wynika to z faktu, że pedagogika społeczna, będąc dyscypliną naukową, składa się z konstruktów teoretycznych opartych na komponentach aksjologicznych, ontologicznych i epistemologicznych. Ten silny fundament kieruje działaniami pracy socjalnej w środowisku społecznym. Jednak zarówno pedagogika społeczna, jak i praca socjalna mogą być postrzegane jako praktyczne ze względu na charakterystyczne cechy: przypisanie wartości lub normatywność, kompensacja, zapobieganie, dynamizm i uczciwość⁹.

Ponadto

w perspektywie historycznej pedagogika, a szczególnie pedagogika społeczna i emancypacyjna stały się narzędziem walki o lepszą jakość życia jednostek i grup narażonych na wykluczenie. W demokratyzujących się społeczeństwach pedagogika promowała wyrównywanie szans rozwojowych, zaangażowanie ludzi w kreowanie własnego życia, przygotowanie do przekraczania ograniczeń w procesie socjalizacji i samorozwoju. W wielu krajach Europy, m.in. Polsce, Niemczech czy Krajach Nordyckich to pedagodzy (społeczni) i pracownicy socjalni inicjują działania na rzecz podnoszenia świadomości społecznej i wspierania rozwoju tych środowisk, które były z różnych powodów marginalizowane (m.in. wiejskich, robotniczych, dzieci, osób starszych)¹⁰.

Pedagogika społeczna jest nauką o wychowaniu środowiskowym, o stymulowaniu rozwoju człowieka w różnych fazach życia i różnych formach aktywności, jest więc nauką o towarzyszeniu w rozwoju, o wspieraniu, o dialogu, o spotkaniu człowieka z drugim człowiekiem. Natomiast praca socjalna jako profesja i praktyka działania społecznego promuje społeczne zmiany, rozwiązywanie problemów we wzajemnych relacjach człowieka ze środowiskiem, wzmacnianie w ludziach zdolności do osiągnięcia dobrostanu¹¹.

Głównym podmiotem zainteresowań teoretyczno-praktycznych zarówno pedagogiki (społecznej), jak i samej pracy socjalnej pozostaje sam człowiek oraz jego relacje wychowawcze ze środowiskiem, a praca socjalna, będąca reakcją społeczeństwa na negatywne zjawiska

⁸ E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna*, t. 1, wyd. 2, *op. cit.*, s. 357.

⁹ B. Kromolicka, *Pedagogiczne aspekty pracy socjalnej*, [w:] A. Kotlarska-Michalska, K. Piątek (red.), *Praca socjalna – jej dyskursy, usytuowania i profile*, Toruń–Bydgoszcz 2013, s. 76.

¹⁰ E. Kantowicz, *Pedagogika (w) pracy socjalnej*, *op. cit.*, s. 32.

¹¹ E. Kantowicz, Wprowadzenie, [w:] E. Kantowicz, M. Ciczowska-Giedziun, B. Chrostowska (red.), *Szkoły polskiej pedagogiki społecznej wobec nowych wyzwań. Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*, Toruń 2010, s. 9.

społecznego wykluczenia jednostki/grupy i pozytywne zmiany oraz wsparcie umożliwiające rozwój staje się autonomicznym podsystemem, którego specyficzną funkcją jest integracja społeczna¹².

W pedagogice społecznej i pracy socjalnej ludzie postrzegani są jako jednostki aktywne, dążące do przemiany własnego życia i środowiska społecznego. Aby wywołać zmianę, potrzebna jest wewnętrzna transformacja zgodna z ich wartościami, która prowadzi do przewyciężenia trudnych sytuacji życiowych. Rolą pracownika socjalnego jest uświadamianie faktu, że osoba, z którą pracuje, jest współodpowiedzialna za budowanie swojej wspólnoty i życie w zgodzie z innymi¹³.

Ewa Marynowicz-Hetka twierdzi, że pedagogika społeczna nie tylko wskazuje na pedagogiczne i społeczne zagadnienia pracy socjalnej rozumianej jako oddziaływanie społeczne, ale przede wszystkim wyjaśnia mechanizmy sprzyjające projektowaniu zmian i przekształcaniu środowisk. W tym sensie zaznaczony jest jej wymiar edukacyjny i podejście do pracy socjalnej, a sama pedagogika społeczna może być jedną z dyscyplin stanowiących teoretyczne podstawy tych obszarów działań społecznych, które określamy jako pracę socjalną¹⁴.

Pedagogika społeczna pojmowana jako szczególny typ wychowania koncentruje się na aktywizowaniu wszystkich generacji wiekowych i kręgów środowiskowych do ulepszania środowiska życia. Z kolei praca socjalna jest częściej kojarzona z działaniem społecznym, jak również profesjonalnym sposobem budzenia wyższych potrzeb, uświadamiania celów i mobilizowania jednostek, grup oraz społeczności do umiejętnego podejmowania wysiłków zmierzających do polepszenia swego losu¹⁵.

Jak pisze E. Marynowicz-Hetka¹⁶, normatywność analizowana jest w dwóch wymiarach: po pierwsze, parafrazując H. Radlińską, twórczynię pedagogiki społecznej w Polsce, jako „punkt odniesienia” i ostateczny cel przekształcenia środowiska społecznego siłami społecznymi w celu osiągnięcia ideału społecznego. Po drugie, normatywność ma uzasadnić konstrukcję wielu narzędzi oceny niezbędnych pracownikom socjalnym w ich codziennym zawodzie, narzędzi wywodzących się z kategorii modelu i oczekiwanej wydajności.

Niewątpliwie cechą łączącą zarówno pedagogikę społeczną, jak i pracę socjalną jest złożoność i transdyscyplinarność.

¹² E. Kantowicz, *Pedagogika (w) pracy socjalnej*, op. cit., s. 35.

¹³ B. Kromolicka, *Pedagogiczne aspekty pracy socjalnej...*, op. cit., s. 78.

¹⁴ E. Marynowicz-Hetka, *Koncepcja pracy społecznej w polskiej tradycji...*, op. cit., s. 141–142.

¹⁵ J. Mikulski, *Związki pracy socjalnej z polityką i pedagogiką społeczną*, „Polityka Społeczna” 2005, (8), s. 16.

¹⁶ E. Marynowicz-Hetka, *Koncepcja pracy społecznej w polskiej tradycji...*, op. cit., s. 137.

Obie dziedziny wykorzystują badania z innych nauk społecznych w celu zebrania informacji na temat rozwoju człowieka i funkcjonowania społecznego. Oznacza to, że pracownicy socjalni i edukatorzy społeczni pracujący z jednostką biorą pod uwagę jej indywidualne cechy, a także wpływy społeczno-środowiskowe. Daje im to zarówno zestaw narzędzi do podejmowania pozytywnych działań, jak i eliminowania przeszkód lub kompensowania negatywnych skutków wynikających z indywidualnych cech lub tych, które są wytwarzane przez środowisko¹⁷.

Współcześnie zarówno w teorii, jak i praktyce działań edukacyjno-społecznych mamy do czynienia z tworzeniem nowej wiedzy oraz wzajemnym oddziaływaniem na siebie różnych specjalności (także w odniesieniu do akademickiego kształcenia), które z trudem mogą rozwijać się w ramach wcześniej tradycyjnie klasyfikowanych dyscyplin. Interdyscyplinarność i transwersalność, we wszystkich jej formach, to wartościowe narzędzia do kreowania zmian i analizowania problemów naukowych w nowym kontekście, a świadectwem uznania zalet tych podejść jest tworzenie coraz to nowych, problemowo zorientowanych systemów wiedzy¹⁸.

Takim systemem staje się dziś m.in. praca socjalna, która była i jest opisywana w aspekcie interdyscyplinarnym, z historycznego bowiem punktu widzenia jej tożsamość naukowo-profesjonalna kształtowała się pod wpływem nauk społecznych, a przede wszystkim: pedagogiki (społecznej), socjologii, polityki, psychologii (społecznej), filozofii, antropologii.

Dyskurs nad dyscyplinaryzacją pracy socjalnej w Polsce zapoczątkowany ponad 20 lat temu nie został zakończony i w niniejszym artykule nie ma miejsca i potrzeby rozstrzygnięć, która z wymienionych dyscyplin miała (czy ma) większy wpływ tę dziedzinę, gdyż przyjęte w kształceniu do pracy socjalnej i jej badaniu różne perspektywy teoretyczno-metodologiczne oraz różne konteksty społeczne, kulturowe, temporalne i przestrzenne – stanowią o jej dalszym rozwoju, choć też i dylematach związanych ze statusem społecznym i atrakcyjnością studiowania tego kierunku.

Praca socjalna jako kształtująca się dziedzina nauk społecznych o charakterze interdyscyplinarnym buduje i aplikuje różne teorie, które determinują profesjonalizm działań w jej obszarze, a także współtworzą jej naukowy charakter (...). Podobnie jak inne dyscypliny naukowe dąży do określenia własnej tożsamości w zakresie wyodrębniania przedmiotu

¹⁷ A. Odrowąż-Coates, K. Szostakowska, *Social pedagogy vs social work in Poland*, „International Journal of Social Pedagogy” 2021, 10(1), artykuł 3, s. 1–13, <https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2021.v10.x.003>.

¹⁸ E. Kantowicz, *Między pedagogiką społeczną a pracą socjalną – w poszukiwaniu nowego paradygmatu pedagogiki pracy socjalnej*, [w:] E. Kantowicz, M. Ciczowska-Giedziun, B. Chrostowska (red.), *Szkoły polskiej pedagogiki społecznej wobec nowych wyzwań. Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*, Toruń 2010, s. 152.

zainteresowań badawczych, pojęć, teorii oraz metodologicznych procedur. Natomiast proces ten jest złożony i budzi kontrowersje, bowiem jej przedmiotu badań nie można jednoznacznie oddzielić od innych nauk społecznych, np. pedagogiki społecznej, socjologii, psychologii, antropologii kulturowej, gdyż zainteresowania badawcze tych nauk są wspólne i ogniskują się wokół różnych aspektów ludzkiego i społecznego życia, jego jakości, struktury i funkcji¹⁹.

Krzysztof Frysztacki uważa, że „praca socjalna może należeć do tych dyscyplin, które interpretują i modyfikują świat człowieka, w związku z powyższym, może być ona opisana jako humanistycznie, jak i społecznie zorientowana”²⁰. Właściwością, która zdecydowanie może wzmocnić znaczenie pracy socjalnej jako dyscypliny akademickiej, jest spotęgowanie badań, postępy w zakresie rozwoju metodologii badań oraz profesjonalizacja pracy socjalnej rozumiana jako potwierdzenie jej zasadniczej misji i skuteczności wobec zewnętrznego otoczenia, czego przejawem jest ewaluacja²¹.

Zdaniem Anny Odrowąż-Coates pedagogika społeczna w Polsce wykracza poza pracę socjalną, ponieważ obejmuje szeroki zakres zagadnień związanych z oddziaływaniem środowisk społecznych na jednostki i grupy ludzi. Takie wpływy mogą być zamierzone lub niezamierzone. Wpływy są wzajemne, uznając wolną wolę jednostek do wywierania wpływu, do zmiany ich środowiska społecznego i poprzez świadomość uwarunkowań społecznych – do wprowadzenia pojęcia wyzwolenia²².

W obszarze zainteresowań badawczo-praktycznych zarówno pedagogiki społecznej, jak i pracy socjalnej pojawiają się problemy, z którymi spotyka się społeczeństwo polskie, a które są charakterystyczne dla wielu neoliberalnych społeczeństw w Europie i na świecie, tj.: poczucie osamotnienia, przemoc domowa, różne formy wykluczenia społecznego (osób starszych, niepełnosprawnych, osób o odmiennej orientacji seksualnej, uchodźców, chorych psychicznie, osób dotkniętych depresją czy też osób oraz młodzieży uzależnionych od urządzeń elektronicznych i Internetu). Generowane są też nowe problemy społeczne, które wcześniej nie istniały, gdyż do działań wspierających wzywają także „inne” dyskur-

¹⁹ E. Kantowicz, *Paradygmat pracy socjalnej jako dyscypliny naukowej*, [w:] M. Urlińska, A. Uniewska, J. Horowski (red.), *Teoria i praktyka edukacyjna*, Toruń 2012, s. 376–377.

²⁰ K. Frysztacki, *Dylematy badawcze w pracy socjalnej*, [w:] A. Niesporek, K. Wódcz (red.), *Praca socjalna w Polsce. Badania, kształcenie, potrzeby praktyki. Materiały z VIII Zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej w Katowicach*, Katowice 1999, s. 117.

²¹ K. Frysztacki, *Współczesna praca socjalna: dekompozycja czy restrukturyzacja?*, [w:] A. Michalska, P. Sikora (red.), *Praca socjalna. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, Opole 2015, s. 31–32.

²² A. Odrowąż-Coates, *Social pedagogy in Poland – a discipline on the edge or an edge of disciplines?*, [w:] D. Keller, K. O’Neil, H. Nicolaisen, D. Schugurensky, K. Villaseñor (red.), *Social pedagogy and social education: Bridging traditions and innovations*, Phoenix 2018, s. 136.

sy podsypane przez polityków i media, często skierowane do grup mniejszościowych, społeczności LGBTQ+, migrantów. Są to kwestie praw kobiet czy globalne choroby, takie jak COVID-19. W ostatnich latach pracownicy socjalni stają więc często przed pytaniami: czy są w stanie radzić sobie z nowymi problemami w sposób systemowy, czy sprostają nowym, powierzonym im zadaniom?²³

Pomimo ogólnego wzrostu poziomu jakości życia polskiego społeczeństwa – „w dobie technologii informatycznych i szybkiego rozwoju bioinżynierii rosną nierówności, a rozwarstwienie gospodarcze i kulturowe jednocześnie pogłębia przepaść między bogatymi i biednymi (...) istnieje więc ogromna potrzeba badań i działań społecznych, które mogą być rozwijane i realizowane w aspekcie teoretycznym i praktycznym przez pedagogikę społeczną i pracę socjalną”²⁴.

Pedagogika społeczna jako metateoria pracy socjalnej i obszary wspólnych zainteresowań badawczych

Teorie pedagogiczne związane z badaniami, profesjonalnym działaniem i kształceniem „w” i „do” pracy socjalnej odnajdujemy w wielu dyskursach podejmowanych przez współczesnych pedagogów społecznych. Próby teoretycznego namysłu nad postrzeganiem wspólnych płaszczyzn zainteresowań badawczych, jak i działań praktycznych pedagoga społecznego i pracownika socjalnego są umiejscowione przede wszystkim w koncepcjach pracy społecznej (socjalnej) wielu polskich pedagogów społecznych (m.in. Stanisława Kawuli, Ewy Marynowicz-Hetki, Jerzego Szmagałskiego, Andrzeja Olubińskiego, Marii Mendel, Barbary Smolińskiej-Theiss, Ewy Kantowicz, Barbary Kromolickiej i in.).

Warto nadmienić, że w dyskursie obecnym na gruncie europejskim (pedagogika społeczna jest definiowana jako metateoria pracy socjalnej, szczególnie w edukacji do pracy socjalnej) pracownicy socjalni, pracując w multiprofesjonalnym środowisku, muszą dysponować wiedzą i umiejętnościami z zakresu szeroko pojętej edukacji środowiskowej. Ponadto pedagogika społeczna tworzy solidną bazę wiedzy i wartości, które ukierunkowują działania socjalne na wspieranie rozwoju jednostek, grup i społeczności²⁵.

Teoretyczne pytanie o relację pedagogiki społecznej i pracy socjalnej zostało rozwiązane pragmatycznie we wszystkich krajach, w których obie koncepcje są lub były aktywnie stosowane. Opracowano różne rodzaje rozwiązań w celu zdefiniowania relacji między tymi

²³ B. Krajewska, *Elementarne zagadnienia pracy socjalnej. Wybór tekstów*, Płock 2007, s. 33.

²⁴ A. Odrowąż-Coates, K. Szostakowska, *Social pedagogy vs social work in Poland*, *op. cit.*, s. 11.

²⁵ J. Hämäläinen, *Social pedagogy as a meta-theory of social work education*, „Social Work” 1989, 32(2), s. 121; E. Kantowicz, *Pedagogika (w) pracy socjalnej...*, *op. cit.*, s. 35.

dwiema dziedzinami. Prawdziwy problem w opisie relacji między nimi powstaje, jeśli pedagogika społeczna i praca socjalna nie są postrzegane jako równoległe pola badań i praktyki znajdujące się na podobnym poziomie teoretycznym, ale jako konkurujące ze sobą dyscypliny²⁶.

W polskiej pedagogice społecznej pojmowanej jako możliwa orientacja w polu działania praktyki społeczno-pedagogicznej (także w polu badań połączonych z pracą socjalną) poszukuje się uzasadnień pedagogicznych ważnych dla pracy socjalnej poprzez wielowymiarowość widzenia człowieka: jako podmiotu działającego, jako podmiotu poznającego, jako podmiotu, na rzecz którego podejmowane jest działanie oraz jako podmiotu refleksyjnego²⁷.

Koncepcja podmiotowości obecna w polskiej pedagogice społecznej przyjmująca człowieka całościowo w procesie rozwoju, w środowisku życia, interesująca się człowiekiem od urodzenia do starości, w różnych sytuacjach i formach życiowej aktywności, stała się ważną ideą wieloaspektowego postrzegania człowieka jako podmiotu działającego i podmiotu, na rzecz którego podejmuje się działanie, także to o charakterze pomocowym, które jest obecne w pracy socjalnej²⁸. Ta wielowymiarowość postrzegania człowieka jako podmiotu działającego i tego, z którym podejmuje się działanie, bądź na rzecz którego się działa, stanowi wartościową inspirację stanowiącą wkład pedagogów dla teorii i praktyki innych nauk społecznych koncentrujących się na człowieku.

Kolejna teoria pedagogiczna mająca bezpośrednie zastosowanie w pracy socjalnej wiąże się z koncepcją „pracy socjalno-wychowawczej” osadzonej w polskiej tradycji działania społecznego. Praca socjalno-wychowawcza to takie działania na rzecz jednostki, grupy i całej społeczności, które – optymalizując ich funkcjonowanie – wspierają prawidłowy rozwój poszczególnych jednostek oraz zapobiegają problemom natury społecznej. Praca socjalno-wychowawcza w obszarze pracy socjalnej ujmuje działanie jako specyficzną relację między podmiotami działającymi, podkreślając jego promocyjność i rozwojowość. Głównym celem pracy socjalnej w takim rozumieniu pozostaje konkretny człowiek, ale podkreśla się, że od jego prawidłowego rozwoju zależy też funkcjonowanie całych grup i społeczności²⁹.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia, można przyjąć, że relacyjność i edukacyjny charakter działania w pracy socjalno-wychowawczej ma polegać na wzmac-

²⁶ J. Hämäläinen, *The concept of social pedagogy in the field of social work*, „Journal of Social Work” 2003, 3(1), s. 69–80, <https://doi.org/10.1177/1468017303003001005>.

²⁷ E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna*, t. 1, wyd. 2, *op. cit.*, s. 37.

²⁸ E. Kantowicz, *Pedagogika (w) pracy socjalnej...*, *op. cit.*, s. 45.

²⁹ E. Marynowicz-Hetka, *W sprawie kształcenia do profesji społecznych – kilka uwag zagajenia do dyskusji na temat modelu absolwenta pedagogiki społecznej*, [w:] E. Kozdrowicz, A. Przeclawska (red.), *Absolwent pedagogiki dziś. Perspektywa teorii i praktyki pedagogiki społecznej*, Warszawa 2006, s. 394–395.

nianiu potencjału indywidualnego, usamodzielnianiu, ułatwianiu nawiązania zerwanych stosunków czy więzi środowiskowych w rodzinie, środowisku lokalnym lub instytucji, w której realizowana jest praca socjalna.

Maria Mendel, rozwijając koncepcję pedagogiki miejsca, zwraca uwagę na konieczność i potrzebę kształtowania ściślejszych związków edukacji z miejscami, w których ona się toczy. „Pedagogika miejsca w kontekście krytycznie zorientowanej współpracy środowiskowej, w której nacisk kładzie się na kształtowanie partnerstwa pomiędzy rodziną, szkołą i lokalną społecznością. Animator pozostaje w przymierzu ze społecznością, w której badawczo działa, diagnozując środowisko, projektując zmianę i współrealizując zamierzenia”³⁰.

Rozumienie pedagogiki miejsca w związku z animacją sprzyja pogłębianiu refleksji i rozwijaniu procesu twórczej oraz ukierunkowanej na wartości wspólnotowe renegocjacji znaczenia miejsc, w których jednostki i grupy podejmują różne aktywności.

Analiza znaczenia tylko wybranych teorii pedagogiki społecznej w pracy socjalnej jest nieoceniona i można znaleźć wiele działań profesjonalnych w polu praktyki pracy socjalnej opartych na podejściach pedagogicznych. Pedagogika społeczna, akcentując humanizację i indywidualizację relacji w przestrzeni działania pomocowego, wzbogaca metodykę profesjonalnego działania o nowe możliwości partycypacyjne w środowisku życia klientów/podopiecznych oraz wchodzenia w relacje z podmiotami w miejscach, w których przebiegają procesy wspierania rozwoju, integracji i aktywizacji społecznej.

Działalność pracownika socjalnego jako podmiotu działającego, odwołująca się do inspiracji pedagogicznych, zakłada także: dostrzeganie indywidualnych różnic i relacji w przestrzeni działania; dopuszczanie różnorodności postaw, poglądów, zachowań i uczenie aktywnego oraz odpowiedzialnego funkcjonowania w miejscu życia; stwarzanie możliwości aktywności i autokreacji oraz kreowania podmiotu za pośrednictwem miejsca, w którym ta aktywność przebiega; przygotowywanie do działania na rzecz pozytywnych zmian w środowisku społecznym³¹.

Pedagogika społeczna jako metateoria edukacji powszechnej, środowiskowej i permanentnej motywuje i uprawomocnia działania pedagogiczne w polu pomocy społecznej, prowadząc do uznania wolności, równości (także w sferze edukacji) i godności każdego człowieka jako wartości nadrzędnych funkcjonowania społeczeństwa. Tak więc pedagogika społeczna może i ma kreować nowe wartości związane z działalnością pedagogiczno-społeczną, której jednym z zadań jest przy-

³⁰ M. Mendel, *Pedagogika miejsca i animacja na miejsce wrażliwa*, [w:] M. Mendel (red.), *Pedagogika miejsca*, Wrocław 2006, s. 32.

³¹ E. Kantowicz, *Praca socjalna w interdyscyplinarnym splocie nauk*, [w:] K. Frysztański (red.), *Praca socjalna – 30 wykładów*, Warszawa 2019, s. 77.

gotowanie obywateli do rozwoju i udziału w demokratycznym społeczeństwie. Podobne funkcje wychowawcze przypisuje się także współczesnej pracy socjalnej, która poprzez aplikację m.in. teorii i praktyk antyopresyjnych (antydiskryminacyjnych) staje się instrumentem uaktywniania jednostek i grup poprzez edukację i podnoszenie świadomości społecznej w działaniach oraz walce o sprawiedliwszą teraźniejszość i lepszą przyszłość społeczeństwa obywatelskiego³².

Jacob Kornbeck, podejmując dyskurs nad europejskim kontekstem znaczenia pedagogiki społecznej (pedagogiki socjalnej) w obszarze dyscyplinaryzacji i profesjonalizacji pracy socjalnej, promuje bardziej holistyczne rozumienie tych dziedzin, uwzględniające ich znaczenie dla podejść normalizacyjnych i inkluzywnych w Europie. Według niego pedagogika społeczna i edukacja środowiskowa to dwa uzupełniające się modele interpretacji fenomenów współczesnych problemów społecznych, toteż działania pedagogiczno-społeczne często są organizowane w powiązaniu z polityką społeczną i pracą socjalną. Natomiast sama pedagogika społeczna (jako teoria) poddaje pod refleksję te działania, wychodząc poza wąskie koncepcje wiążące ją tylko np. z edukacją do pracy socjalnej i praktykami pedagogicznymi w polu pomocy społecznej, tym samym szerzej określa role i funkcje edukacji środowiskowej i samej pracy socjalnej w społeczeństwie³³.

Inspiracje związane z dyskusjami wokół pedagogiki społecznej jako swoistej metateorii pracy socjalnej wybranych powyżej przedstawicieli niewątpliwie zwracają uwagę na ważne funkcje pedagogiki (społecznej) jako teoretycznej refleksji nad badaniem i działaniem w polu pracy socjalnej. Pedagogicznych inspiracji o charakterze aksjologiczno-epistemologicznym można poszukiwać również wśród rodzimych przedstawicieli. Powiązanie pedagogiki społecznej z pracą socjalną, co widać na gruncie dotychczasowego dorobku naukowego, odnosi się do występujących w ich tradycji wartości i haseł sprawiedliwości oraz równości. Podejmowane z tego punktu widzenia interdyscyplinarne badania nad rzeczywistością społeczną ukazują fakty i zjawiska świadczące o rozwarstwieniu socjalnym, kulturalnym i edukacyjnym środowiska życia człowieka. Pedagogika społeczna i praca socjalna analizuje i ujawnia wiele tych zjawisk, zajmuje się także barierami w dostępie do dóbr i usług społecznych, ale też i wskazuje drogi rozwiązań różnych zagrożeń społecznych³⁴.

Z całą pewnością nurty refleksji nad pracą socjalną oraz kierunki myślenia w pedagogice społecznej wyraźnie się przenikają. Pedagogika społeczna zwraca uwagę na to, że obok zasobów materialnych, kulturalnych i organizacyjnych ist-

³² E. Kantowicz, *Pedagogika (w) pracy socjalnej...*, op. cit., s. 44.

³³ J. Kornbeck, *Reflection on the explorability of social pedagogy and its possible limits*, „Social Work in Europe” 2002, 9(2), s. 41.

³⁴ E. Kantowicz, I. Staszkiwicz-Garbarczyk, M. Zmysłowska (red.), *Zagrożone człowieczeństwo... między bezradnością a działaniem*, t. 5, Kraków 2018.

nieją siły społeczne. Waloryzacja wychowawcza tych zasobów nie może się skutecznie dokonywać bez praktyki pracy socjalnej, która nieustannie poszukuje inspiracji teoretycznych w myśli pedagogów społecznych³⁵.

Z kolei różnice między pracą socjalną a pedagogiką społeczną polegają na odmienności podejścia do sposobu definiowania problemów społecznych przez pedagogów społecznych i pracowników socjalnych. Ci pierwsi definiują problemy jednostek i zbiorowości w perspektywie ich całościowego doświadczenia w osobistym kontakcie i dążą do uchwycenia ich cech specyficznych: unikalności, niepowtarzalności oraz jednostkowej, jakościowej złożoności, przez co społeczna skala zjawiska pozostaje elementem kontekstu takiej definicji, zachowując jednocześnie perspektywę jednostkową. Z kolei dla praktyki pracowników socjalnych problem społeczny to zjawisko, które dla większej lub znaczącej części pewnej zbiorowości stanowi fakt uciążliwy oraz wymagający przeciwdziałania³⁶.

Ze względu jednak na tradycje obecne w polskiej pedagogice społecznej i ścisłe relacje fenomenu pracy socjalnej z działalnością społeczno-edukacyjną oraz moje osobiste uwikłanie w pedagogikę i pedagogiczne kształcenie do pracy socjalnej osobiście próbuję od kilku lat rozwijać dyskurs nad paradygmatem pedagogiki pracy socjalnej jako swoistym polem teorii i praktyki, które pojawia się na skrzyżowaniu pedagogiki, a szczególnie pedagogiki społecznej oraz teorii i praktyki pracy socjalnej.

Dylematy dotyczące kreowania nowych paradygmatów są szczególnie istotne, jeśli odniesiemy je do dyscyplin, takich jak pedagogika (społeczna) i praca socjalna, które same są wciąż w fazie rozwoju i tworzenia, a proponowana tutaj nowa subdyscyplina – pedagogika pracy socjalnej – stoi na ich skrzyżowaniu. Biorąc pod uwagę pierwsze kryterium kreowania nowego systemu wiedzy naukowej (subdyscypliny) i jednocześnie specjalności akademickiego kształcenia w postaci np. „pedagogiki pracy socjalnej”, definicyjne określanie zakresu przedmiotowego dyscypliny jest bardzo złożone, ponieważ nie pozwala ze stosowną jasnością opisywać autonomicznego zakresu przedmiotowego, a poprzez używanie terminów właściwych językowi (sub)dyscypliny – poszerzać jego charakterystyki treściowej.

W praktyce przedmiotowe określenia definicyjne wzmacniane są wskazaniem dotyczącymi swoistości metodologicznej i wyróżnieniem przesłanek aksjologicznych, precyzujących odrębność celów poznawczych i praktycznego zaangażowania (sub)dyscypliny³⁷. Niemniej jednak, ze względu na wielość treści zarówno pe-

³⁵ J. Mikulski, *Związki pedagogiki społecznej z polityką i pracą socjalną...*, op. cit., s. 18.

³⁶ M. Pacholski, A. Słaboń, *Słownik pojęć socjologicznych*, Kraków 2010, s. 149.

³⁷ J. Piekarski, *Warunki uczestnictwa społecznego – pytanie o perspektywę pedagogiki społecznej*, [w:] B. Kromolicka, A. Radziewicz-Winnicki, M. Noszczyk-Bernasiewicz (red.), *Pedagogika społeczna w Polsce po 1989 roku. Przemiany w nauce, obecność międzynarodowa, kręgi tematyczne prac badawczych*, Katowice 2007, s. 50.

dagogiki (społecznej), jak i pracy socjalnej (z których wyrasta proponowana nowa subdyscyplina), które są szczególnie widoczne w propozycjach podręcznikowych (pedagogiki społecznej i pracy socjalnej), oraz żywotność problemów otwierających się na różnorodność interpretacji przedmiotu zainteresowań naukowych, formułowanie nowych paradygmatów i dyskusje nad wyłanianiem się nowych subdyscyplin stykają się z dużym oporem. Wielu badaczy podkreśla niemożność sprostania wymaganiom tak pojętej naukowości.

Spółeczno-pedagogiczne inspiracje w kształceniu do pracy socjalnej

Tradycje społeczno-pedagogiczne w kształceniu służb społecznych w Polsce sięgają początku XX wieku, kiedy twórczyni rodzimej szkoły pedagogiki społecznej w Polsce – H. Radlińska – rozwijała teorię pracy społecznej, która znalazła swoje ważne miejsce w teorii i praktyce współczesnej pracy socjalnej.

Koncepcja pracy społecznej sformułowana przez H. Radlińską umożliwiającą orientowanie działania społecznego na tworzenie wspólnoty oraz jej wielowymiarowa struktura oznaczały równocześnie cel działania (dla społeczności) i sposób osiągania działania nie tylko „dla społeczności”, ale i „poprzez społeczność”. Praca społeczna rozumiana jako pole praktycznych zastosowań pedagogiki społecznej, tj. jako dystrybucja dóbr, lecz także jako wsparcie w pokonywaniu trudności poprzez odnajdywanie sił społecznych (w jednostce i środowisku)³⁸, nadal znajduje swoje zastosowanie w teorii i praktyce pracy socjalnej. Warto podkreślić, że utworzenie w 1925 roku w Warszawie przy Wolnej Wszechnicy Polskiej akademickiego kształcenia – Studium Pracy Społeczno-Oświatowej – było pierwszą formą instytucjonalizacji i profesjonalizacji pracy socjalnej w Polsce, toteż wkład H. Radlińskiej w rozwój koncepcji i form kształcenia oraz troska o profesjonalne przygotowanie pracowników służb społecznych są nieocenione.

Kontynuatorem idei H. Radlińskiej w zakresie przygotowania zawodowego i kształcenia pracowników służb społecznych w Polsce był Aleksander Kamiński. Zainteresowanie A. Kamińskiego problematyką kształcenia do pracy socjalnej sięga początków lat 60., kiedy to z dużym entuzjazmem zaakceptował powołaną ponownie do życia w 1959 roku instytucję opiekunów społecznych³⁹. Ukierunkowując rolę pracowników społecznych na działania o charakterze pedagogicznym, A. Kamiński widział także potrzebę dwuwarstwowego układu programów uczelni kształcących pra-

³⁸ I. Lepalczyk, E. Marynowicz-Hetka, *Tradycja i sytuacja aktualna w kształceniu pracowników socjalnych w Polsce*, „Praca Socjalna” 1990, (1–2), s. 13.

³⁹ I. Lepalczyk, *Wpływ Kamińskiego na praktykę i myśl socjalną w Polsce*, [w:] I. Lepalczyk, W. Ciczkowski (red.), *Bogactwo życia i twórczości Aleksandra Kamińskiego*, Toruń 1990, s. 67.

cowników socjalnych. Jako pierwszy obszar profesjonalnego kształcenia wymieniał „poliwalentną”, wielowartościową bazę wiedzy i umiejętności potrzebnych wszystkim ludziom do tego zawodu, niezależnie od specjalizacji, oraz jako drugi obszar – „nadbudowę” w postaci kilku specjalizacji do wyboru uczących się. Zgodnie z tą koncepcją organizacji procesu edukacji akademickiej dla pracowników socjalnych „poliwalentnej” bazie służyć powinna znaczna część programu studiów (np. dwie trzecie), a specjalizacji – końcowy okres nauczania oraz praca dyplomowa⁴⁰.

Niepoślednie miejsce w rozwoju teorii kształcenia profesjonalistów społecznych zajmuje E. Marynowicz-Hetka, która – będąc przedstawicielką Katedry Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, współzałożycielką i wieloletnim prezesem Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej – w koncepcjach kształcenia promowała transdyscyplinarność i rozwojowy model edukacji, w toku którego możliwe jest nabywanie umiejętności i doskonalenie zdolności przewidywania, antycypacji aktualnych i przyszłych działań oraz odpowiedniego ich kształtowania. Jest to model edukacji, w którym kształtuje się myślenie heurystyczno-probabilistyczne, a więc w którym istotny nacisk kładzie się na metodę poznania i działania. Przygotowanie do rozwojowego modelu pracy społecznej uwzględnia w procesie kształcenia doskonalenie umiejętności twórczych i uczenie myślenia alternatywnego, niezbędnego np. w projektowaniu socjalnym, nie zaniedbując wszakże wyposażania w wiedzę, umiejętności i instrumenty działania⁴¹.

Ewa Marynowicz-Hetka, promując wielowymiarowość kształcenia i dbałość o jakość kształcenia do pracy socjalnej, wprowadza pojęcie kultury kształcenia, na którą składają się: czas i przestrzeń kształcenia, które wymuszają pamięć o tym, że kształcenie, a zwłaszcza kształtowanie, jest procesem, i uzyskanie satysfakcjonującego rezultatu wymaga czasu z uwagi na zróżnicowany i indywidualny czas dojrzewania społecznego uczestników tego procesu; ocena możliwości, sposobów tworzenia tożsamości indywidualnej, co leży u podstaw procesu kształcenia (kształtowania) pojmowanego jako podzielenie wyobrażeń aksjologicznych dotyczących zasadności celów działania i racji ich modyfikowania; osoby znaczące, nauczyciele, organizatorzy kształcenia, osoby towarzyszące w różny sposób tym, którzy uczestniczą w procesie kształcenia; populacja, do której skierowane jest kształcenie⁴².

⁴⁰ E. Kantowicz, *Koncepcje kształcenia do pracy społecznej w ujęciu Aleksandra Kamińskiego*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, H. Kubicka, M. Granosik (red.), *Aleksander Kamiński i jego twórczość pedagogiczna. Dyskusja o przeszłości wobec teraźniejszości i przyszłości*, Łódź 2004, s. 362.

⁴¹ E. Marynowicz-Hetka, *Praca socjalna i jej aktualne wymiary*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajac (red.), *Pedagogika społeczna i praca socjalna. Przegląd stanowisk i komentarze*, Warszawa 1996, s. 161.

⁴² E. Marynowicz-Hetka, *Ramy instytucjonalne działania społecznego. Przykład pracy socjalnej*, [w:] E. Kantowicz, A. Olubiński (red.), *Działanie społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku*, Toruń 2003, s. 26.

Andrzej Olubiński inspiracje pedagogiczne w teorii i kształceniu do pracy socjalnej sprowadza do integralno-holistycznego oraz systemowego postrzegania człowieka i jego roli w przeobrażeniach społecznych, a głównie do umiejętności dostrzegania związków i zależności między człowiekiem i jego środowiskiem. Sugeruje on traktowanie środowiska jako homeostatycznego systemu, który ulega zmianom, proponuje też odkrywanie potencjału jednostki oraz jej zdolności reintegracyjnych, podmiotowo-kreatywną funkcję człowieka w środowisku, konieczność diagnozowania jego potrzeb, dążeń, uzdolnień oraz aspiracji, dzięki którym możliwa jest nie tylko adaptacja do zmieniających się warunków, lecz także umiejętność ich przekształcania w działaniu. Podkreśla on znaczenie fenomenologicznej i humanistycznej wizji człowieka w kontekście jego „dobrych” intencji oraz motywacji działań i wrodzonej lub nabytej umiejętności modyfikacji tych działań na podstawie gromadzonej, odpowiednio przetwarzanej oraz pozytywnie ocenianej przez siebie wiedzy i doświadczeń zdobywanych w procesie działania⁴³.

Dziś praca socjalna jest autonomicznym kierunkiem studiów przygotowujących do zawodu na poziomie studiów licencjackich i magisterskich, podczas gdy pedagogika społeczna jest przedmiotem akademickim i nie jest uznawana za odrębny zawód przez potencjalnych pracodawców. W środowisku akademickim mamy wielu profesorów i doktorów pedagogiki społecznej, którzy identyfikują się jako pedagodzy społeczni i podejmują badania skoncentrowane na temacie pracy socjalnej.

Akademickie kształcenie do pracy socjalnej w nowej odsłonie rozwijane jest w Polsce od ponad 30 lat, a uczelnie przygotowujące do zawodu pracownika socjalnego zbudowały programy edukacji, które korespondują z uznanymi koncepcjami profesjonalnej edukacji, standardami międzynarodowymi i nowymi potrzebami. W większości uczelni proponujących kształcenie na kierunku praca socjalna dyscypliną obecną w podejściach teoretyczno-metodycznych i programach studiów jest pedagogika (społeczna). Niepoślednią rolę w rozwoju badań i kształceniu do pracy socjalnej odgrywa Polskie Stowarzyszenie Szkół Pracy Socjalnej, które od 1990 roku uczestniczy w promocji badań i akademickich standardów kształcenia do pracy socjalnej, tworząc symboliczną i rzeczywistą przestrzeń rozwoju pracy socjalnej jako działalności profesjonalnej i dyscypliny, a także wymiany idei oraz doświadczeń teoretyczno-praktycznych wokół problematyki pracy socjalnej w Polsce. Nie bez znaczenia jest wkład Stowarzyszenia w kreowanie współpracy naukowo-dydaktycznej na gruncie międzynarodowym⁴⁴.

⁴³ A. Olubiński, *Praca socjalna. Aspekty humanistyczne i pedagogiczne*, Toruń 2004, s. 144.

⁴⁴ E. Kantowicz, *Trzydzieści lat Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej*, „Praca Socjalna” 2022, 2(37), s. 23.

Koncepcja edukacji na kierunku praca socjalna jest oparta na wszechstronnej aktywności studentów łączącej teorię z praktyką, prowadzącej do holistycznego kształcenia. Programy akademickiego kształcenia umożliwiają studentom zdobycie zarówno wiedzy, umiejętności, jak i kompetencji niezbędnych do prowadzenia badań naukowych, jak również podjęcia pracy w zawodzie. Studenci przygotowują i realizują projekty w miejscach praktyk, biorą udział w seminariach i konferencjach naukowych, podejmują aktywność w ramach kół naukowych.

Refleksje podsumowujące

Zgodnie ze stanowiskiem Ewy Marynowicz-Hetki: „myśląc o związkach między przeszłością – teraźniejszością – przyszłością i o narzędziach analizy w perspektywie społeczno-pedagogicznej, odnajdujemy podstawowe znaczenie złożoności tych związków, które sprzyjają procesowi rekonstrukcji i integracji doświadczenia indywidualnego i zbiorowego”⁴⁵.

Dziś, pomimo wspólnych korzeni i wyraźnych podobieństw teoretyczno-praktycznych w obszarze pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, to pedagogika (społeczna) odgrywa dominującą rolę, ponieważ jest uznaną dyscypliną nauk społecznych.

Pedagogika społeczna, poprzez „jej wymiar edukacyjny i wychowawcze podejście do pracy socjalnej”, będąc „jedną z kategorii naukowych konstytuujących teoretyczne podstawy obszaru działania społecznego (...) pozostaje dobrym łącznikiem między zespołem nauk o wychowaniu, kulturze i społeczeństwie”⁴⁶.

Powszechnie wiadomo, że wiele założeń pracy socjalnej w znacznej mierze wpływa bezpośrednio z pedagogiki społecznej. Jak podkreślają Anna Weissbrot-Koziarska i Anna Kanios, za główną zasadę polskiej szkoły pracy socjalnej przyjmuje się podmiotowość klienta, a wychowawczy aspekt pracy socjalnej jest jedną z podstawowych cech charakteryzujących polski system⁴⁷.

Jedną z ważnych funkcji pracy socjalnej jest jej funkcja integracyjna i normalizująca stosunki społeczne. Aby zadania te mogły być realizowane, konieczne jest poszerzenie oddziaływania pracy socjalnej poprzez nauczanie nowych specja-

⁴⁵ E. Marynowicz-Hetka, *Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość: zarys stanowiska społeczno-pedagogicznego*, [w:] E. Marynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna – wstępy i kontynuacje*, Łódź 2015, s. 25.

⁴⁶ K. Lisowska M., Łojko, *Praca socjalna jako kategoria polskiej pedagogiki społecznej. Dyskurs z pogranicza pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2020, 2(42), s. 401.

⁴⁷ A. Weissbrot-Koziarska, A. Kanios, *Pedagogika społeczna i praca socjalna z perspektywy obszarów badań naukowych oraz działań praktycznych – wybrane konteksty*, „Praca Socjalna” 2021, 5(36), s. 94, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.5799>.

lizacji⁴⁸. Odpowiadają na to uczelnie wyższe zrzeszone w Polskim Stowarzyszeniu Szkół Pracy Socjalnej, które oferują bogaty wachlarz programów profesjonalnego kształcenia na poziomie studiów licencjackich i magisterskich.

Mimo tego, że praca socjalna odniosła znaczący sukces jako uznana przez społeczność międzynarodową dyscyplina naukowa i profesja⁴⁹, w Polsce nadal doświadcza trudności dotyczących jej wewnętrznej integracji i tożsamości naukowo-profesjonalnej oraz należnego uznania społecznego. Nakłada się na to proces dynamicznie zachodzących zmian, który prowadzi do zróżnicowania właściwości i statusu pracy socjalnej. Z jednej strony charakteryzuje się ona bogatymi doświadczeniami i ogromnym dorobkiem zawartym w wielu publikacjach charakteryzujących interdyscyplinarny obszar teorii i praktyki społecznej, z drugiej strony jej status naukowy dalej podlega kwestionowaniu, a związki z innymi naukami i profesjami społecznymi osłabiają pozycję zawodu pracownika socjalnego i jego ekonomiczno-społeczne miejsce w przestrzeni publicznej.

Bibliografia

- Cichosz M., *Pedagogika społeczna. Zarys problematyki*, Kraków 2014.
- Czarnecki P.S., *Praca socjalna*, Warszawa 2013.
- Frysztański K., *Dylematy badawcze w pracy socjalnej*, [w:] A. Niesporek, K. Wódcz (red.), *Praca socjalna w Polsce. Badania, kształcenie, potrzeby praktyki. Materiały z VIII Zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej w Katowicach*, Katowice 1999, s. 15–20.
- Frysztański K., *Współczesna praca socjalna: dekompozycja czy restrukturyzacja?*, [w:] A. Michalska, P. Sikora (red.), *Praca socjalna. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, Opole 2015, s. 31–40.
- Global definition of social work*, International Federation of Social Workers, <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> [dostęp: 22.01.2023].
- Hämäläinen J., *Social pedagogy as a meta-theory of social work education*, „Social Work” 1989, 32(2), s. 117–128.
- Hämäläinen J., *The concept of social pedagogy in the field of social work*, „Journal of Social Work” 2003, 3(1), s. 69–80, <https://doi.org/10.1177/1468017303003001005>
- Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa 1974.
- Kantowicz E., *Koncepcje kształcenia do pracy społecznej w ujęciu Aleksandra Kamińskiego*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, H. Kubicka, M. Granosik (red.), *Aleksander Kamiński i jego twórczość pedagogiczna. Dyskusja o przeszłości wobec teraźniejszości i przyszłości*, Łódź 2004, s. 359–367.
- Kantowicz E., *Między pedagogiką społeczną a pracą socjalną – w poszukiwaniu nowego paradygmatu pedagogiki pracy socjalnej*, [w:] E. Kantowicz, M. Ciczowska-Giedziun, B. Chrostowska (red.),

⁴⁸ B. Krajewska, *Elementarne zagadnienia pracy socjalnej...*, *op. cit.*, s. 33.

⁴⁹ Takie stanowisko zostało przyjęte przez The International Federation of Social Workers. General Meeting and the IASSW General Assembly in July 2014: *Global definition of social work*, International Federation of Social Workers, <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work> [dostęp: 22.01.2023].

- Szkoły polskiej pedagogiki społecznej wobec nowych wyzwań. Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*, Toruń 2010, s. 152–167.
- Kantowicz E., *Paradygmat pracy socjalnej jako dyscypliny naukowej*, [w:] M. Urlińska, A. Uniewska, J. Horowski (red.), *Teoria i praktyka edukacyjna*, Toruń 2012, s. 376–392.
- Kantowicz E., *Pedagogika (w) pracy socjalnej*, wyd. 2, Olsztyn 2003.
- Kantowicz E., *Praca socjalna w interdyscyplinarnym splocie nauk*, [w:] K. Frysztacki (red.), *Praca socjalna – 30 wykładów*, Warszawa 2019, s. 76–96.
- Kantowicz E., *Trzydzieści lat Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej*, „Praca Socjalna” 2022, 2(37), s. 23–40.
- Kantowicz E., *Wprowadzenie*, [w:] E. Kantowicz, M. Ciczowska-Giedziun, B. Chrostowska (red.), *Szkoły polskiej pedagogiki społecznej wobec nowych wyzwań. Polska pedagogika społeczna na początku XXI wieku*, Toruń 2010, s. 7–14.
- Kantowicz E., Staszkievicz-Grabarczyk I., Zmysłowska M. (red.), *Zagrożone człowieczeństwo... między bezradnością a działaniem*, t. 5, Kraków 2018.
- Kawula S., *Studia z pedagogiki społecznej*, Olsztyn 1996.
- Kornbeck J., *Reflection on the exploitability of social pedagogy and its possible limits*, „Social Work in Europe” 2002, 9(2), s. 37–49.
- Krajewska B., *Elementarne zagadnienia pracy socjalnej. Wybór tekstów*, Płock 2007.
- Kromolicka B., *Pedagogiczne aspekty pracy socjalnej*, [w:] A. Kotlarska-Michalska, K. Piątek (red.), *Praca socjalna – jej dyskursy, usytuowania i profile*, Toruń–Bydgoszcz 2013, s. 75–91.
- Lepalczyk I., *Wpływ Kamińskiego na praktykę i myśl socjalną w Polsce*, [w:] I. Lepalczyk, W. Ciczowski (red.), *Bogactwo życia i twórczości Aleksandra Kamińskiego*, Toruń 1990, s. 66–73.
- Lepalczyk I., Marynowicz-Hetka E., *Tradycja i sytuacja aktualna w kształceniu pracowników socjalnych w Polsce*, „Praca Socjalna” 1990, (1–2), s. 12–13.
- Lisowska K., Łojko M., *Praca socjalna jako kategoria polskiej pedagogiki społecznej. Dyskurs z pogranicza pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 2020, 2(42), s. 395–405.
- Marynowicz-Hetka E., *Koncepcja pracy społecznej w polskiej tradycji pedagogiki społecznej*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajac (red.), *Pedagogika społeczna i praca socjalna. Przegląd stanowisk i komentarze*, Warszawa 1996, s. 133–142.
- Marynowicz-Hetka E., *Pedagogika społeczna*, t. 1, Warszawa 2006, t. 2, Warszawa 2007.
- Marynowicz-Hetka E., *Pedagogika społeczna*, t. 1, wyd. 2, Warszawa 2009.
- Marynowicz-Hetka E., *Praca socjalna i jej aktualne wymiary*, [w:] E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajac (red.), *Pedagogika społeczna i praca socjalna. Przegląd stanowisk i komentarze*, Warszawa 1996, s. 155–169.
- Marynowicz-Hetka E., *Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość: zarys stanowiska społeczno-pedagogicznego*, [w:] E. Marynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna – wstępy i kontynuacje*, Łódź 2015, s. 15–26.
- Marynowicz-Hetka E., *Ramy instytucjonalne działania społecznego. Przykład pracy socjalnej*, [w:] E. Kantowicz, A. Olubiński (red.), *Działanie społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku*, Toruń 2003, s. 17–30.
- Marynowicz-Hetka E., *W sprawie kształcenia do profesji społecznych – kilka uwag zagajenia do dyskusji na temat modelu absolwenta pedagogiki społecznej*, [w:] E. Kozdrowicz, A. Przeclawska (red.), *Absolwent pedagogiki dziś. Perspektywa teorii i praktyki pedagogiki społecznej*, Warszawa 2006, s. 393–401.

- Mendel M., *Pedagogika miejsca i animacja na miejsce wrażliwa*, [w:] M. Mendel (red.), *Pedagogika miejsca*, Wrocław 2006, s. 21–37.
- Mikulski J., *Związki pracy socjalnej z polityką i pedagogiką społeczną*, „Polityka Społeczna” 2005, (8), s. 15–19.
- Odrawąż-Coates A., *Social pedagogy in Poland – a discipline on the edge or an edge of disciplines?*, [w:] D. Keller, K. O’Neil, H. Nicolaisen, D. Schugurensky, K. Villaseñor (red.), *Social pedagogy and social education: Bridging traditions and innovations*, Phoenix 2018, s. 134–144.
- Odrawąż-Coates A., Szostakowska, K., *Social pedagogy vs social work in Poland*, „International Journal of Social Pedagogy” 2021, 10(1), artykuł 3, s. 1–13, <https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2021.v10.x.003>
- Olubiński A., *Praca socjalna. Aspekty humanistyczne i pedagogiczne*, Toruń 2004.
- Pacholski M., Słaboń A., *Słownik pojęć socjologicznych*, Kraków 2010.
- Piekarski J., *Warunki uczestnictwa społecznego – pytanie o perspektywę pedagogiki społecznej*, [w:] B. Kromolicka, A. Radziewicz-Winnicki, M. Noszczyk-Bernasiewicz (red.), *Pedagogika społeczna w Polsce po 1989 roku. Przemiany w nauce, obecność międzynarodowa, kręgi tematyczne prac badawczych*, Katowice 2007, s. 48–60.
- Piekarski J., *Wybrane problemy teorii i praktyki w pedagogice społecznej i pracy socjalnej (Relacja: teoria i praktyka w pedagogice i pracy socjalnej)*, [w:] J. Brągiel, I. Mudrecka (red.), *Problemy kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych*, Opole 1998, s. 173–182.
- Pilch T., *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Warszawa 2005.
- Radlińska H., *Pisma wybrane*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961.
- Weissbrot-Koziarska A., Kanios A., *Pedagogika społeczna i praca socjalna z perspektywy obszarów badań naukowych oraz działań praktycznych – wybrane konteksty*, „Praca Socjalna” 2021, 5(36), s. 83–105, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.5799>
- Wroczyński R., *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1976.